
ZEMĚPIS

1. - 4. ročník osmiletého gymnázia

I. Charakteristika a cíle předmětu

Ve vyučovacím předmětu zeměpis si žáci osvojují určitý systém vybraných poznatků z různých geografických oborů. Výuka zeměpisu obohacuje v návaznosti na prvouku a na vlastivědu celkový vzdělanostní rozhled žáků uvedením do hlavních přírodních, sociálních, a do hospodářských podmínek a faktorů života lidí v blízkém území místní krajiny, místní oblasti (regionu), na území České republiky, v Evropě a v dalších světadílech. Umožňuje žákům orientovat se v současném světě a v problémech současného lidstva, uvědomovat si civilizační rizika a perspektivy budoucnosti lidstva i vlastní spoluzodpovědnost za kvalitu života na Zemi a vztahů lidí k přírodnímu i společenskému prostředí.

Výuka je cílevědomě řízena tak, aby žáci vzhledem ke Standardu základního vzdělávání:

- získali základní vědomosti o Zemi jako vesmírném tělese, o krajinné sféře a o jejích hlavních složkách a aby si uvědomovali význam přírodních podmínek pro existenci lidské společnosti,
- získali představu o jedinečnosti některých geografických objektů, jevů a procesů v krajinné sféře i o jejich určitých pravidelnostech, zákonitostech a vzájemných podmíněnostech a souvislostech,
- byli schopni orientovat se v zeměpise světadílů, ve zvláštích jejich obyvatelstva a aby získali informace o významných státech, jejich politickém zřízení, hospodářském a kulturním významu,
- získali ucelený obraz přírodních, hospodářských a sociálních poměrů v naší vlasti a v jednotlivých jejích oblastech a v souvislosti s tím si uvědomovali postavení naší země v Evropě a ve světě,
- dovedli samostatně pracovat s různými druhy map, s grafy, se statistickými materiály, vysvětlovat údaje v nich obsažené, spojovat poznatky z výuky s dalšími informacemi získanými v tisku, rozhlasových a televizních relacích, v populárně naučných časopisech a zároveň i používat získané vědomosti v praktických situacích,
- dovedli posuzovat a srovnávat sociální a hospodářské jevy ve vlastní zemi s obdobnými či odlišnými jevy v evropském a celosvětovém měřítku, chápat kulturní i mentální zvláštnosti různých lidských ras, národů a kultur, vážit si jejich přínosu pro všelidský myšlenkový, mravní i hospodářský rozvoj lidské společnosti,
- získali smysl pro jedinečnost a krásu přírodních objektů a jevů i lidských výtvorů, trvalý zájem o poznávání různých zemí a regionů, života, tradic, zvyků jejich obyvatel.

Stálou součástí výuky geografie by měl být, tak jako u ostatních přírodovědných předmětů, soustavný nácvik správného používání pojmů, hledání příčinných souvislostí a řešení problémů souvisejících s poznáváním přírody a s praktickým životem.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

1. Planeta Země
2. Glóbus a mapa
3. Přírodní obraz Země
4. Zeměpis světadílů a oceánů
5. Politické rozdělení světa
6. Společenské a hospodářské složky krajiny
7. Krajina a životní prostředí
8. Česká republika
9. Praktický zeměpis

Obsah tematických celků

1. Planeta Země

Země jako vesmírné těleso.

Tvar a rozměry Země.

Pohyby Země.

Doporučené rozšiřující učivo

Dálkový výzkum Země.

2. Glóbus a mapa

Glóbus. Měřítko glóbusu.

Poledníky a rovnoběžky. Zeměpisná síť.

Trvání dne a noci.

Orientace na planetě Zemi. Určování zeměpisné polohy. Zeměpisné souřadnice. Zeměpisná délka a zeměpisná šířka.

Místní a světový čas. Datová mez. Časová pásma na Zemi.

Mapa. Geometrická podstata a měřítko map.

Plány. Geometrická podstata a měřítko plánů.

Obsah map. Znázornění polohopisu a výškopisu na mapách.

Nadmořská výška a výškové rozdíly v krajině.

Druhy map.

Zeměpisné atlasy.

Doporučené rozšiřující učivo

Nejstarší mapy.

3. Přírodní obraz Země

Geografická (krajinná) sféra a její složky

Přírodní sféra a její složky jako systém.

Litosféra

Stavba Země. Zemské jádro. Zemský plášť. Litosféra. Litosférické desky.

Zemská kůra. Dno oceánů.

Zemětřesení. Sopečná činnost. Vznik pohoří.

Vnější činitelé působící na zemský povrch. Zvětrávání. Působení tekoucí vody.

Činnost větru. Působení ledovců a ledu.

Spolupůsobení přírodních činitelů na zemský povrch.

Vliv lidských činností na utváření zemského povrchu.

Atmosféra

Složení a vrstvy atmosféry.

Počasí. Celkový oběh vzduchu v atmosféře.

Pasáty. Monzuny. Větrné smrště. Tropické bouře (tropické cyklony).

Podnebí. Podnebné pásy. Výšková zonalita podnebí.

Hydrosféra

Rozložení a oběh vody na Zemi.

Oceány a moře. Vlastnosti a pohyby mořské vody.

Voda na pevnině. Vodní toky. Ledovce. Jezera, bažiny a vodní nádrže.

Podpovrchová voda. Bezodtokové oblasti.

Pedosféra

Význam půd. Vznik půd. Půdní typy.

Rozmístění půd na Zemi.

Vlivy lidské společnosti na pedosféru.

Biosféra

Životní prostředí a zonální rozšíření organismů na Zemi.

Geografická šířková pásma a výškové stupně organismů.

Život v oceánu.

Život v jednotlivých geografických šířkových pásmech a výškových stupních: tropické lesy, savany, pouště a polopouště, stepi a lesostepi, lesy mírného pásu, tundra a lesotundra, polární pustiny.

Vliv lidské společnosti na biosféru a přírodní sféru.

Doporučené rozšiřující učivo

Desková tektonika. Pohyb litosférických desek.

Vznik krasu. Krasové oblasti.

Klimatické změny v současném světě.

Přírodní poměry malého místního regionu.

4. Zeměpis světadílů a oceánů

Světadíly a oceány

Členění pevniny na světadíly.

Světový oceán a jeho části.

Polární oblasti. Arktida. Antarktida.

Afrika

Geografická poloha.

Přírodní poměry.

Osvojování Afriky lidmi, obyvatelstvo.

Hospodářství.

Oblasti. Významné státy.

Významná města.

Austrálie a Oceánie

Geografická poloha.

Přírodní poměry.

Osvojování Austrálie a Oceánie lidmi, obyvatelstvo.

Australský svaz.

Tichomoří.

Severní Amerika

Geografická poloha.

Přírodní poměry.

Osvojování Severní Ameriky lidmi, obyvatelstvo.
Kanada. Spojené státy americké.
Mexiko. Středoamerické státy.

Jižní Amerika

Geografická poloha.
Přírodní poměry.
Osvojování Latinské Ameriky lidmi, obyvatelstvo.
Karibské státy. Brazílie.
Andské státy. Laplatské státy.

Asie

Geografická poloha.
Přírodní poměry.
Osvojování Asie lidmi, obyvatelstvo.
Oblasti Asie. Monzunová východní, jihovýchodní a jižní Asie, významné státy.
Jihozápadní Asie, střední Asie, severní Asie, významné státy.

Evropa

Geografická poloha.
Přírodní poměry.
Obyvatelstvo. Hospodářství.
Oblasti Evropy. Územní a hospodářské rozdíly, spolupráce a integrace.
Západní Evropa. Střední Evropa. Severní Evropa. Jihovýchodní Evropa. Východní Evropa. Významné státy. Významné regiony. Významná města.

Doporučené rozšiřující učivo

Hlavní geografické výzkumné objevy, cesty, objevitelé a cestovatelé v jednotlivých světadílech.
Hlavní světové civilizační (kulturní) oblasti světa od minulosti do přítomnosti.
Hlavní environmentální problémy regionů světa.
Evropská unie jako základ integrované Evropy.

5. Politické rozdělení světa

Politická mapa současného světa.
Státy na Zemi.
Společné a odlišné znaky států: poloha, rozloha, lidnatost, státní hranice, státní zřízení, správní členění, způsob vlády, stupeň rozvoje.
Mezinárodní politické organizace a seskupení. Význam a úloha OSN.

Doporučené rozšiřující učivo

Aktuální ohniska neklidu v současném světě.
Nové státy na mapě světa.

6. Společenské a hospodářské složky krajiny

Lidé na Zemi

Obyvatelstvo světa a jeho početní růst.
Rozmístění a územní pohyb obyvatelstva.
Lidské rasy, národy, jazyky. Rozšíření náboženství ve světě.
Struktura obyvatelstva.
Venkovská sídla. Proces urbanizace. Městská sídla.
Územní struktura měst. Funkce měst. Města a jejich zázemí.

Světové hospodářství

Jádrové a periferní oblasti světa.
Hospodářské sektory. Sektorová a odvětvová struktura světového hospodářství.

Světové zemědělství. Pěstování užitkových plodin. Chov hospodářských zvířat. Rybolov a lesní hospodářství.

Světový průmysl. Těžba surovinových zdrojů. Energetika a těžký průmysl. Spotřební průmysl. Doprava a spoje. Železniční, silniční a potrubní doprava. Vodní a letecká doprava. Přenos zpráv a informací.

Služby obyvatelstvu. Cestovní ruch. Hlavní oblasti cestovního ruchu ve světě.

Mezinárodní obchod. Hlavní mezinárodní hospodářské organizace.

Doporučené rozšiřující učivo

Aktuální trendy a perspektiva demografického vývoje světa.

Problematika nucené migrace pod vlivem politických, náboženských, etnických a válečných příčin (migrace uprchlíků).

Aktuální celospolečenské problémy (rasismus, drogová problematika, nacionalismus, šovinismus, xenofobie, civilizační nemoci, narušené životní prostředí a vztahy mezi lidmi).

Globalizace světa pohledem geografa.

Aktuální vývojové tendence světového hospodářství.

7. Krajina a životní prostředí

Krajina, příroda a životní prostředí

Krajinotvorní činitele a krajinotvorné procesy.

Přírodní krajiny. Kulturní krajiny.

Životní prostředí organismů. Populace, společenstva, ekosystémy.

Životní prostředí lidské společnosti.

Vlivy lidské společnosti na krajinu a na životní prostředí

Narušování a ovlivňování přírodní sféry a jejích složek činností lidské společnosti.

Působení životního prostředí na člověka a na lidskou společnost

Vliv prostředí na lidské osídlení. Ekumena.

Společenské prostředí.

Světové (globální) ekologické problémy.

Úsilí o ochranu a rozvoj životního prostředí

Trvale udržitelný rozvoj. Nástroje k ochraně a rozvoji životního prostředí.

Moderní ochrana přírody.

Ekologické přístupy a chování.

Ekologické technologie.

Doporučené rozšiřující učivo:

Ekologie, environmentalistika a geografie. Úkoly krajinné ekologie.

Globální civilizační rizika v přítomnosti i v budoucnosti.

Geografie hlavních exotických a civilizačních nemocí.

8. Česká republika

Geografická poloha a rozloha

Geografická poloha, postavení České republiky v Evropě a ve světě.

Přírodní poměry České republiky

Geologický vývoj. Nerostné zdroje.

Povrch. Podnebí. Vodstvo. Půdy. Živá příroda.

Obyvatelstvo a sídla

Demografický vývoj, rozmístění, územní pohyb obyvatelstva.

Struktura obyvatelstva.

Menšiny v České republice.

Venkovská sídla. Proces urbanizace. Městská sídla. Funkce měst. Struktura měst. Revitalizace venkova.

Hospodářství České republiky

Vývoj, aktuální stav, tendence. Územní rozmístění.

Zemědělství, lesní a vodní hospodářství.

Průmysl. Doprava, spoje, služby.

Cestovní ruch. Zahraniční obchod.

Oblasti České republiky

Významné regiony a města. Specifika regionů, srovnávací údaje.

Komplexní geografie místního regionu.

Doporučené rozšiřující učivo

Vývoj státního území.

Vývoj krajské organizace na území České republiky od minulosti do současnosti.

9. Praktický zeměpis

Cvičení a pozorování v terénu, zeměpisné exkurze

Orientace v krajině.

Základy praktické topografie.

Zásady a bezpečnost při pohybu a pobytu v přírodě.

Přírodní poměry v malém regionu. Společenská a kulturní specifikace regionu.

Sídelní a hospodářská organizace malého regionu. Životní prostředí v malém regionu.

Zeměpis pro život

Praktické činnosti s mapami a atlasy.

Praktické činnosti s jízdními řády a cestovními dokumenty.

Geografická literatura, informační média a další prameny.

Doporučené rozšiřující učivo

Školní geografické hry a projekty.

Příprava, organizace a realizace cest a výletů.

Výstroj, výzbroj a dorozumívací technika při pobytu ve volné přírodě.

Zásady bezpečnosti a přežití ve volné přírodě.

III. Přístupy k obsahu a k organizaci výuky

Učební osnovy zeměpisu jsou koncipovány tak, aby umožňovaly diferenciaci v obsahu i v rozsahu výuky. **Vymezení a posloupnost v řazení tematických okruhů, tematických celků, jakož i řazení osnovných hesel v nich nejsou pro vyučujícího závazné. Netvoří chronologicky uspořádaný systém učiva, ale jen věcně a logicky utříděný a koncentrovaný obsah učiva.** Jedná se pouze o doporučený návrh, který reflektuje jedno z možných uspořádání obsahu učiva. Vyučující může, uzná-li to za vhodné, uspořádat obsah učiva podle své úvahy s přihlédnutím ke konkrétním možnostem výuky ve škole. Měl by ovšem respektovat, aby nebyly narušeny logické vazby nejen v učivu zeměpisu, ale i mezipředmětové vazby s učivem dalších předmětů.

Předpokládá se, že si vyučující vypracuje **vlastní časově tematický plán výuky zeměpisu** s ohledem na místní podmínky své školy.

Doporučené rozšiřující učivo probírá vyučující se žáky teprve až po řádném splnění povinné části osnov. Nutno zdůraznit, že **výčet doporučeného rozšiřujícího učiva uváděného v těchto osnovách tvoří pouze náměty**, které vyučující nemusí nutně všechny využít. Považuje-li to za potřebné, může si obsah doporučeného rozšiřujícího učiva upravit podle vlastních představ či podmínek ve škole.

Pokud vyučující splní povinnou část osnov v kratší době, než odpovídá povinným hodinám v učebním plánu 1. - 4. ročníku osmiletého gymnázia, **může, uzná-li to za potřebné, probrat i určité části učiva z osnov zeměpisu pro 5. - 8. ročník osmiletého gymnázia.**

V systému výuky gymnaziálního zeměpisu se doporučuje uskutečňovat **zeměpisná cvičení a pozorování v terénu** ve všech ročnících a ve všech obdobích školního roku s přihlédnutím k tematice výuky a k provozním a technickým podmínkám na školách. **Celodenní zeměpisné exkurze** lze doporučit na závěr každého školního roku. Může to být exkurze se speciálním nebo komplexním zeměpisným zaměřením. Speciálními tématy mohou být různá zaměření na fyzickogeografickou nebo socioekonomickou problematiku místního regionu. Komplexní exkurze lze realizovat i ve spojení s ostatními přírodovědnými předměty, zejména s ohledem na environmentální problematiku místního regionu, ale také s dějepisem a občanskou výchovou ve vztahu ke komplexnímu sociálnímu a kulturnímu obrazu místního regionu.

Školními geografickými hrami a projekty se v doporučeném rozšiřujícím učivu praktického zeměpisu rozumí takové praktické činnosti žáků pod vedením vyučujícího, kde jsou žáci postaveni před řešení určitého úkolu v místě bydliště či školy, který skutečně existuje nebo by mohl existovat. K řešení či vyřešení úkolů potřebují žáci soubor vědomostí a dovedností ze zeměpisu i z dalších souvisejících předmětů. Zároveň jsou nuceni prakticky jednat – navrhnout řešení, rozhodovat se pro určitý alternativní postup a svá rozhodnutí zdůvodňovat, samostatně zpracovávat svůj vlastní návrh a obhajovat ho. Žáci při realizaci geografického projektu poznávají, jaký význam mají geografické vědomosti a dovednosti v praxi různých profesí a funkcí (starosta, úředník, plánovač, architekt, ekolog, stavitel, obchodník).

Osvojování určitého světadílu lidmi vyjadřuje v jednotlivých heslech tematického okruhu 4. Zeměpis světadílů a oceánů **souhrnný proces objevování, poznávání, osídlování a hospodářského využívání konkrétního světadílu (regionu).**

Odborný gestor VÚP: RNDr. Josef Herink

ZEMĚPIS

1. - 4. ročník čtyřletého gymnázia

5. - 8. ročník osmiletého gymnázia

I. Charakteristika a cíle předmětu

Moderní geografie je soubor vědních disciplín, studujících krajinou sféru a její vazbu na lidskou společnost v konkrétním prostředí a v daném čase. Úloha školního zeměpisu jako specifické modifikace geografických disciplín je nezastupitelná v objasňování složitých vazeb mezi přírodou a lidskou společností (integrační a integrující úloha školního zeměpisu v systému vyučovacích předmětů).

Ve vyučovacím předmětu zeměpis si žáci na gymnáziu osvojují určitý integrovaný systém vybraných poznatků z různých oborů současné geografie.

Proces geografického vzdělávání směřuje vzhledem ke Standardu vzdělávání ve čtyřletém gymnáziu k tomu, aby (se, si) žáci postupně:

- získali geografické vědomosti, dovednosti a návyky s ohledem na své zapojení do občanského života a prostředí, které je obklopuje;
- osvojili a rozšířili základní geografické poznatky uvedené v okruzích kmenového učiva a specifické geografické přístupy, metody, techniky a dovednosti ve vztahu k prostředí na Zemi, které směřují k pochopení územních rozdílů, zvláštností, jedinečností, ale i pravidelností a zákonitostí v prostorovém rozmístění geografických objektů, jevů a procesů;
- vytvořili mezipředmětové a kompetenční vztahy mezi geografii a ostatními vědními obory, které se spolu s ní zabývají výzkumem postavení Země ve vesmíru, přírodní, společenské a hospodářské sféry, z nichž mnohé se na gymnáziích samostatně nevyučují a s nimiž výuka geografie vytváří interdisciplinární program o Zemi, o lidské společnosti a o životním prostředí;
- naučili klást geografické otázky: kde je to umístěno, jaké to je, proč je to tam, jak to vzniklo, jaký to má vliv na prostředí, co je na této poloze význačné, jaký má tato poloha vztah k umístění ostatních geografických objektů, lidí, míst a prostředí, jak by to mělo být uzpůsobeno ke vzájemnému užítku lidí a přírody; identifikovat geografické otázky, rozlišovat mezi geografickými a negeografickými otázkami;
- osvojili schopnost získávat geografické informace: používat různé dovednosti při vyhledávání a shromažďování geografických dat; používat mapy, grafy, diagramy, kartodiagramy, kartogramy a statistický materiál při shromažďování nebo sestavování geografických informací; systematicky vyhledávat, shromažďovat a zpracovávat geografické informace z různých primárních a sekundárních zdrojů; systematicky pozorovat a zaznamenávat fyzické a antropogenní rysy a vlastnosti pozorovaných geografických objektů, jevů a procesů v terénu;
- dokázali zpracovávat a hodnotit geografické informace: používat různé prostředky při zpracování a třídění souhrnů geografických informací; sjednocovat různé druhy materiálů při třídění geografických informací; připravovat, sestavovat, vybírat a navrhnout vhodné druhy map, grafy, tabulky a schémata na vysvětlení, výklad a třídění geografických informací; systematicky určovat hodnotu a použití geografických informací;

- rozvíjeli dovednosti navazující na analýzu geografické informace: používat mapy, tabulky, grafy, texty, fotografie a další dokumenty při pozorování a interpretaci geografických vztahů, tendencí a souvislostí;
- dovedli odpovídat na geografické otázky: předkládat geografické informace ve formě ústních i písemných zpráv, doplněných mapami a nákresy; formulovat platné závěry z výsledků geografického šetření různého typu; hodnotit odpovědi na geografické dotazy, vyvodit všeobecné závěry a odhadnout jejich platnost;
- dokázali pomocí geografických přístupů rozvíjet kritické myšlení: posuzovat a porovnávat územní změny, sociální a hospodářské jevy a procesy v prostoru místní krajiny, místní oblasti a vlastní země ve srovnání s obdobnými či odlišnými jevy a procesy v evropském a celosvětovém měřítku;
- naučili chápat kulturní i mentální zvláštnosti různých lidských ras, národů a kultur, vážit si jejich přínosu pro rozvoj lidské společnosti, uvědomit si význam tolerance pro dorozumění a uplatňování pravidel mezinárodního soužití;
- získali smysl pro jedinečnost a krásu přírodních objektů a lidských výtvorů a trvalý zájem o cestování a poznávání vlasti a regionů světa jako součást životního způsobu moderního člověka;
- naučili prokazovat své individuální schopnosti, pracovat tvořivě a samostatně, provádět pozorování v terénu a vyhodnocovat je s využitím získaných vědomostí.

Stálou součástí výuky zeměpisu by měl být, tak jako u ostatních přírodovědných předmětů, soustavný nácvik správného používání pojmů, hledání příčinných souvislostí a řešení problémů souvisejících s poznáváním přírody a s praktickým životem.

II. Obsah učiva

Přehled tematických celků

1. Úvod do geografie
2. Země jako vesmírné těleso
3. Znázornění Země na mapách
4. Přírodní obraz Země
5. Lidé na Zemi
6. Krajina a životní prostředí
7. Evropské regiony
8. Mimoevropské regiony světa
9. Česká republika
10. Praktická geografie, cvičení a pozorování v terénu, geografické exkurze

Obsah tematických celků

1. Úvod do geografie

Vývoj geografie.

Současné postavení geografie v systému vědních oborů.

Proč je potřebné učit se geografii.

Objekt geografie - krajinná sféra.

Doporučené rozšiřující učivo

Členění geografie na jednotlivé disciplíny.

Základní metody geografie.

2. Země jako vesmírné těleso

Vývoj poznatků o Zemi.

Nový pohled na Zemi v dálkovém průzkumu.

Planeta Země jako součást vesmíru.

Tvar a velikost Země.

Pohyby Země a jejich důsledky.

Doporučené rozšiřující učivo

Skutečný tvar Země, geometrické modely, geoid.

3. Znázorňování Země na mapách

Geometrická podstata map. Zeměpisné souřadnice.

Hlavní kartografická zobrazení.

Měřítko map.

Obsah map. Druhy map podle rozlišovacích kritérií.

Mapování, vznik mapy.

Současné tematické mapy.

Mentální mapy.

Současné atlasy.

Doporučené rozšiřující učivo

Nejstarší mapy Čech, Moravy a českého Slezska.

Současné mapy České republiky.

Kartografické techniky: metoda lokalizovaných diagramů, metoda kartogramu, metoda kartodiagramu, tečková metoda, plastické mapy, mentální mapy.

4. Přírodní obraz Země

Fyzickogeografická (přírodní) sféra

Fyzickogeografická sféra a její složky jako objekt výzkumu fyzické geografie.

Fyzickogeografická sféra jako systém.

Složení pevného zemského tělesa: zemské jádro, zemský plášť, zemská kůra.

Atmosféra

Atmosféra jako složka zemského klimatického systému.

Počasí. Podnebí. Podnebné pásy Země.

Hydrosféra

Oběh vody na Zemi.

Rozložení vody na zemském povrchu.

Voda na pevnině.

Voda v oceánech a v mořích. Vlastnosti mořské vody. Pohyby mořské vody.

Kryosféra.

Litosféra

Litosférické desky. Základy deskové tektoniky, teorie a mechanismus pohybu litosférických desek.

Povrch litosféry. Pevniny a oceány.

Planetární členění zemské kůry. Pevninská zemská kůra. Oceánská zemská kůra.

Georeliéf. Pevninský georeliéf. Podmořský georeliéf.

Morfografické typy pevninského georeliéfu.

Vnitřní a vnější geomorfologické síly, jejich mechanismus a projevy. Zvětrávání hornin.

Vlivy lidských činností na georeliéf.

Detailní členění georeliéfu v menších územích.

Pedosféra

Význam půd pro život na Zemi.

Vznik půd. Půdotvorní činitelé a půdotvorné pochody. Půdní typy.

Planetární (zonální) rozmístění pedosféry. Šířková pásmovitost a výšková stupňovitost půd.

Azonální vlivy na rozmístění půd.

Vlivy lidské společnosti na pedosféru.

Biosféra

Organismy na Zemi a jejich životní prostředí.

Zonální vlivy na rozmístění a rozšíření organismů. Geografická zonalita, šířková pásmovitost a výšková stupňovitost. Planetární členění biosféry.

Přehled přírodních zón Země.

Antropogenní vlivy na biosféru.

Doporučené rozšiřující učivo

Charakteristiky a režim vodních toků.

Povodňové stavy na tocích v České republice, příčiny, problematika, perspektivy.

Vznik a zánik zemské kůry. Riftové zóny, středooceánské hřbety.

Exogenní geomorfologické pochody v podmínkách místního regionu.

5. Lidé na Zemi

Sociální a hospodářská sféra

Sociální a hospodářská sféra jako objekt výzkumu humánní (socioekonomické) geografie.

Obyvatelstvo světa

Územní rozmístění. Světová ekumena.

Vývoj a perspektivy světové populace.

Struktura světové populace. Rasy, jazyky, národy, náboženství.

Územní pohyb obyvatelstva.

Stěhování a pohyb za prací.

Osídlení. Rozmístění a charakteristika sídel. Venkovská sídla. Městská sídla.

Proces urbanizace. Světové sídelní systémy. Světová velkoměsta a jejich struktura.

Světové hospodářství

Vývoj a současné tendence světového hospodářství. Hlavní hospodářské problémy současného světa.

Sektorová a odvětvová struktura a charakteristika světového hospodářství, lokalizační faktory a územní dynamika: zemědělství, vodní a lesní hospodářství, průmysl, doprava, přenos zpráv a informací, služby obyvatelstvu, cestovní ruch, světový obchod.

Jádrové a periferní hospodářské oblasti světa. Mezinárodní hospodářské organizace a integrace.

Základy politické geografie

Státy světa. Společná a odlišovací kritéria států.

Vývoj politického rozdělení světa.

Aktuální změny na mapě světa.

Nadstátní organizace. Úloha a aktivity OSN.

Skupiny států světa podle současného stupně rozvoje.

Doporučené rozšiřující učivo

Současné výzkumy a cíle humánní geografie.

Revitalizace současných městských center.

Revitalizace venkovské krajiny.

Renesance geopolitiky a politické geografie.

Problematika hlavních regionů světového hospodářství.

6. Krajina a životní prostředí

Ekologie, environmentalistika a geografie. Interdisciplinární program krajinné ekologie.

Krajina: vlastnosti, krajinnotvorní činitelé a procesy. Typy krajiny. Funkce kulturních krajin.

Životní prostředí organismů.

Životní prostředí lidstva.

Složky krajiny a životního prostředí.

Vlivy antropogenních činností na krajinu a na životní prostředí.

Světové (globální) ekologické problémy. Přírodní a civilizační rizika.

Ochrana a rozvoj životního prostředí.

Trvale udržitelný rozvoj lidské společnosti.

Státní ekologická politika.

Doporučené rozšiřující učivo

Systém ochrany a rozvoje životního prostředí v České republice.

Mezinárodní aktivity a závazky České republiky v ochraně a rozvoji životního prostředí.

7. Evropské regiony

Postavení Evropy v současném světě.

Geografická poloha evropských regionů.

Stupeň rozvoje evropských regionů.

Přírodní prostředí.

Západoevropská integrace. Evropská unie.

Ostatní evropské regiony, jádrové a periferní oblasti.

Vybrané státy. Vývojové politické a hospodářské tendence.

Doporučené rozšiřující učivo

Hlavní instituce a orgány Evropské unie a jejich funkce.

Rozšiřování Evropské unie a Česká republika.

Evropa, evropanství a Česká republika (integrační a odstředivé tendence).

8. Mimoevropské regiony světa

Význam regionálně geografických poznatků.

Srovnávací charakteristiky mimoevropských regionů podle geografické polohy a rozlohy, přírodního prostředí a stupně společenského rozvoje.

Srovnávací hospodářské a politické informace.

Jádrové a periferní oblasti.

Významné státy, oblasti států, města.

Hlavní světové civilizační a kulturní oblasti a objekty.

Doporučené rozšiřující učivo

Hlavní geografické výzkumné objevy v jednotlivých světadílech.

9. Česká republika

Územní vývoj státu.

Geografická poloha a rozloha.

Postavení státu v Evropě a ve světě podle geografické polohy a stupně společenského rozvoje.

Přírodní prostředí.

Obyvatelstvo a sídla.

Hospodářství.

Vybrané oblasti - regiony.

Významná města a kulturní objekty.

Komplexní geografie místního regionu: příroda, společnost a kultura.

Doporučené rozšiřující učivo

Podrobnější geologický a geomorfologický vývoj území České republiky.
Přehled hospodářského vývoje území České republiky.

10. Praktická geografie, cvičení a pozorování v terénu, geografické exkurze

Orientace v krajině.

Základy praktické topografie.

Praxe s mapami, s vybranými atlasy, statistickými materiály a s geografickými informačními prameny a literaturou.

Zásady pohybu, pobytu, bezpečnosti a přežití ve volné přírodě.

Praktické činnosti při přípravě, organizaci a realizaci výletů, cest, pobytů a exkurzí.

Doporučené rozšiřující učivo

Školní geografické projekty s regionální tematikou zaměřené na ochranu a rozvoj životního prostředí, na hospodářskou tematiku a na problematiku obslužné sféry.

Stanovení cílů, motivace, rozbor úkolů, možnosti řešení, plán činnosti.

Zpracování projektu, prezentace výsledků, diskuse, návrhy řešení, konkrétní využití projektu.

Aplikovaná geografie: regionální politika a regionální rozvoj.

Geografické informační systémy, socioekonomická regionalizace, globalizace světa, modely vývoje světa.

III. Přístupy k obsahu a k organizaci výuky

Učivo zeměpisu v 1. - 4. ročníku čtyřletého gymnázia a v 5. - 8. ročníku osmiletého gymnázia představuje druhý cyklus učiva, které si osvojili žáci v základní škole, respektive v 1. - 4. ročníku osmiletého gymnázia. I když se tematika učiva ve čtyřletém gymnázium a 5. - 8. ročníku osmiletého gymnázia v podstatě opakuje, představuje kvalitativně zcela novou a vyšší úroveň, která se projevuje jak v celkové prezentaci učiva a v rozšíření pojmové oblasti, tak především v použitých metodách a ve formách procesu učení. Ty odpovídají věkové a intelektuální úrovni žáků jmenovaného stupně gymnázia. Výuka zeměpisu zde přispívá k postupnému rozvoji rozumových schopností žáků při přechodu od převážně názorného způsobu poznávání do poznatkové úrovně, ve které se již začínají objevovat prvky uvažování a přístupů, a také asociace, které jsou již vlastní vědeckému myšlení a postupům.

Učební osnovy zeměpisu jsou koncipovány tak, aby umožňovaly diferenciaci v obsahu i v rozsahu výuky. **Vymezení a posloupnost v řazení tematických okruhů, tematických celků, jakož i řazení osnovných hesel v nich nejsou pro vyučujícího závazné. Netvoří chronologicky uspořádaný systém učiva, ale jen věcně a logicky utříděný a koncentrovaný obsah učiva.** Jedná se pouze o doporučený návrh, který reflektuje jedno z možných uspořádání obsahu učiva. Vyučující může, uzná-li to za vhodné, uspořádat obsah učiva podle své úvahy s přihlédnutím ke konkrétním možnostem výuky ve škole. Měl by ovšem respektovat, aby nebyly narušeny logické vazby nejen v učivu zeměpisu, ale i mezipředmětové vazby s učivem dalších předmětů.

Předpokládá se, že si vyučující vypracuje **vlastní časově tematický plán výuky zeměpisu** s ohledem na místní podmínky své školy.

Doporučené rozšiřující učivo probírá vyučující se žáky teprve až po řádném splnění povinné části osnov. Nutno zdůraznit, že **výčet doporučeného rozšiřujícího učiva** uváděného v těchto osnovách tvoří pouze náměty, které vyučující nemusí nutně všechny využít. Považuje-li to za potřebné, může si obsah doporučeného rozšiřujícího učiva upravit podle vlastních představ či podmínek ve škole.

V systému výuky gymnaziálního zeměpisu se doporučuje uskutečňovat **zeměpisná cvičení a pozorování v terénu** ve všech ročnících a ve všech obdobích školního roku s přihlédnutím k tematice výuky a k provozním a technickým podmínkám na školách. **Celodenní zeměpisné exkurze** lze doporučit na závěr každého školního roku. Může to být exkurze se speciálním nebo komplexním zeměpisným zaměřením. Speciálními tématy mohou být různá zaměření na fyzickogeografickou nebo socioekonomickou problematiku místního regionu. Komplexní exkurze lze realizovat i ve spojení s ostatními přírodovědnými předměty, zejména s ohledem na environmentální problematiku místního regionu, ale také s dějepisem a občanskou výchovou ve vztahu ke komplexnímu sociálnímu a kulturnímu obrazu místního regionu.

Odborný gestor VÚP: RNDr. Josef Herink